Сталыпінская аграрная рэформа і яе ажыццяўленне ў Беларусі

Гісторыя Беларусі, IX клас

А. А. Дайка, настаўніца гісторыі Навадворскай базавай школы Пінскага раёна Брэсцкай вобласці

Задачы

1. Расказаць пра асноўныя мерапрыемствы Сталыпінскай аграрнай рэформы, раскрыць іх сутнасць.
2. Стварыць умовы для засваення вучнямі ведаў па тэме.
3. Навучыць выказваць і абараняць свае меркаванні.
4. Падвесці вучняў да разумення амерыканскага шляху развіцця капіталізму і яго адрозненняў ад прускага.
5. Замацаваць уменні даваць гістарычную ацэнку гістарычным дзеячам.
6. Развіваць камунікатыўныя ўменні і навыкі.
7. Развіваць уменні знаходзіць прычынна-выніковыя сувязі.

Абсталяванне: дошка, крэйда, атлас па гісторыі Беларусі для IX класа.

Тып урока: камбінаваны.

Паняцці: *хутар, водруб, абшчына, хадок.*

Персаналі: П. А. Сталыпін.

Даты: 9 лістапада 1906, 1910, 1911 гг.

Афарызм: «Дайце мне 20 гадоў, і вы не пазнаеце Расію».

План урока

1. Прычыны і мэты аграрнай рэформы.
2. Разбурэнне сялянскай абшчыны.
3. Распаўсюджванне хутарской сістэмы землекарыстання.
4. Перасяленне сялян у азіяцкую частку Расіі.
5. Увядзенне земстваў.
6. Вынікі рэформаў для Беларусі.

Ход урока

I. Арганізацыйны момант.

II. Праверка дамашняга задання: франтальнае апытанне з выкарыстаннем пытанняў падручніка.

III. Пераходны момант.

Настаўнік. Успомніце асноўныя палажэнні «Маніфеста аб адмене прыгоннага права». *(Адказы.)*

IV. Вывучэнне новай тэмы.

Самастойная работа.

— Запоўніце схему па наступным шаблоне.

Прычыны: існаванне перажыткаў феадалізму:

- цераспалосіца;
- малазямелле сялян;
- памешчыцкае землеўладанне.

— Як вы лічыце, чаму цар пайшоў на рэформу?

Мэты: стварыць сельскую буржуазію з сялянскага асяроддзя за кошт другіх сялян; раскалоць сялян; скасаваць абшчыну; перасяліць людзей на незанятыя землі.

— Як вы думаеце, ці разумнае гэта рашэнне? Ці закранае рэформа памешчыкаў?

Водруб — адасоблены надзел зямлі, вылучаны з сельскага абшчыннага землекарыстання ў адным месцы замест раней існаваўшай цераспалосіцы.

— Як вы лічыце, што прыдумаў П. А. Сталыпін для тых сялян, у якіх не было ўласнай зямлі? *(Сялянскі пазямельны банк.)*

— Чаму ў падручніку напісана, што для Заходняй Беларусі рэформа не мела сэнсу? *(Адказы.)*

— Прачытайце першы абзац пункта і скажыце, чым адрозніваецца хутар ад водруба? *(Адказы.)*

Хутар — адасоблены ўчастак зямлі, які сяляне замацоўвалі ў асабістую ўласнасць і куды пераносілі ўсю сядзібу або частку пабудоў і інвентар.

Вучні працуюць з атласам на с. 126 падручніка.

— З якой часткі Беларусі быў самы высокі выхад на хутары? Які працэнт беларускіх земель быў заняты хутарамі? *(Адказы.)*

— Да 1914 г. з Беларусі па праграме перасялення выехала каля 350 тыс. чалавек, з іх вярнуўся кожны дзясяты. На новых месцах цалкам адсутнічала інфраструктура — не было бальніц, школ, дарог і г. д., не кожны змог прыстасавацца жыць у такіх цяжкіх умовах. Існаваў і другі напрамак эміграцыі беларусаў — краіны Захаду (ЗША, Канада, Германія, Аргенціна, Бразілія). Выязджалі і сяляне, і гараджане (галоўным чынам бегла яўрэйскае насельніцтва ад дзяржаўнага антысемітызму і пагромаў), як на пастаяннае жыхарства, так і на часовыя заробкі. Грошы выкарыстоўвалі на пакупку зямлі і інвентару. Да 1913 г. у замежжа выехалі 1,5 млн чалавек, вярнуліся 600 тыс.

— Успомніце, што такое земствы? Чым яны займаліся? *(Адказы.)*

— Як вы лічыце, чаму ў Заходняй Беларусі не былі ўведзены земствы? *(Адказы.)*

— Ці выканалі сваю мэту рэформы П. А. Сталыпіна? *(Адказы.)*

V. Замацаванне новага матэрыялу: *пытанні і заданні ў канцы падручніка на с. 128.*

VI. Рэфлексія.

— Назавіце тры асноўныя мерапрыемствы рэформы. Запоўніце табліцу (вусна).

Прыкметы для параўнання	Рэформа 1861 г.	Сталыпінская аграрная рэформа
Мэты		
Сродкі ажыццяўлення		
Вынікі		

Дамашняе заданне: § 24.

Дадатак

Развіццё капіталізму ў прамысловасці і сельскай гаспадарцы Беларусі ў канцы XIX — пачатку XX ст. Сталыпінская аграрная рэформа

1. Развіццё прамысловасці.

Адбываўся паступовы пераход ад феадальнага да капіталістычнага спосабу вытворчасці. Працэс індустрыялізацыі быў звязаны з прамысловым пераваротам, або прамысловай рэвалюцыяй. Яна пачалася ў Беларусі ў 1830-я гг. і была звязана з:

- узнікненнем першых фабрык;
- паступовым пераходам ад ручной да машыннай працы;

gisdapamoga.bspu.by

• фарміраваннем і колькасным ростам новых вытворчых сіл: прамысловай буржуазіі і фабрычнага пралетарыяту.

Працэс прамысловага развіцця ў Беларусі меў наступныя асаблівасці:

• пад уздзеяннем усерасійскага і еўрапейскага рынкаў канчаткова вызначылася спецыялізацыя беларускай прамысловасці на перапрацоўцы мясцовай сельскагаспадарчай, мінеральнай і лясной сыравіны (кардонна-папяровая, запалкавая, лесахімічная вытворчасць);

• пераважнае размяшчэнне прамысловасці ў сельскай мясцовасці — бліжэй да крыніц сыравіны і таннай рабочай сілы. Большасць фабрык і заводаў размешчаны ў мястэчках і маёнтках. Найбольшае развіццё атрымалі вінакурэнне і дрэваапрацоўка;

• значную частку складала рамесная і мануфактурная дробная вытворчасць: шырока распаўсюджаны прадпрыемствы без паравога рухавіка. На іх працавалі 5—15 рабочых. Найбуйнейшым прадпрыемствам лічылася тытунёвая фабрыка Шарашэўскага ў Гродне — 1445 рабочых;

• даволі нізкі ўзровень канцэнтрацыі вытворчасці. У пачатку XX ст. канцэнтрацыя вытворчасці павялічваецца ў сувязі з пачаткам працэсу аб'яднання капіталаў у форме акцыянерных таварыстваў (прадпрыемстваў, дзе капітал утвараўся з грашовых унёскаў шэрагу прадпрымальнікаў і існаваў у форме акцый, якія свабодна прадаваліся і купляліся) і сіндыкатаў (формы аб'яднання прадпрымальнікаў для рэгулявання аб'ёмаў вытворчасці і адзінай цаны на сваю прадукцыю):

• запалкавыя фабрыкі ў Пінску, Мазыры, «Маланка» ў Мінску;

• тытунёвая фабрыка «Нёман» у Гродне;

• расійскім і замежным акцыянерным таварыствам належалі льнопрадзільная фабрыка «Дзвіна», электрычная станцыя і трамвай у Віцебску, папяровая фабрыка ў Шклове.

Развіццё капіталістычнай гаспадаркі, станаўленне таварна-грашовых адносін непасрэдна залежалі ад шляхоў зносін:

• канец XIX ст. — у разліку на 100 км Беларусь мела ў 2 разы больш *шашэйных дарог*, а *рачных* — у 3, чым еўрапейская частка Расіі;

• 1862 г. — першая чыгунка — участак Пецярбургска-Варшаўскай магістралі. Развіццё чыгункі садзейнічала хуткаму развіццю прамысловасці, гандлю, зліццю мясцовых рынкаў Беларусі ў нацыянальны рынак, узмацненню сувязі беларускага рынку з агульнарасійскім і еўрапейскім;

• 1898 г. — Віцебск стаў трэцім горадам Расіі пасля Кіева і Ніжняга Ноўгарада, дзе быў пушчаны гарадскі электрычны трамвай (раней, чым у Маскве і Пецярбургу).

Развіццё прамысловасці і транспарту з'яўлялася асновай росту гарадоў. Аднак беларускія гарады не ператварыліся ў буйныя прамысловыя цэнтры (прамысловасць пераважна размяшчалася ў сельскай мясцовасці). Толькі Мінск і Віцебск мелі ад 50 да 100 тыс. жыхароў.

Цэнтры буйных гарадоў былі забяспечаны водаправодам, каналізацыяй, электрычным асвятленнем, тэлефонам. У гарадах утвараліся новыя плошчы: прывакзальная, тэатральная, адміністрацыйная; разбіваліся скверы, гарадскія сады і паркі.

Працэс урбанізацыі меў у Беларусі свае асаблівасці:

• нягледзячы на двухразовы рост жыхароў у гарадах, іх удзельная вага практычна не змянілася, таму што сельскае насельніцтва расло яшчэ хутчэй;

• к пачатку XX ст. захоўвалася штучная перанаселенасць гарадоў Беларусі яўрэямі, што было звязана з існаваннем мяжы яўрэйскай аседласці.

2. Развіццё сельскай гаспадаркі. Сталыпінская аграрная рэформа.

1906 г.— Сталыпінская аграрная рэформа (па прозвішчы ініцыятара — прэм'ер-міністра П. А. Сталыпіна) — «чарговая чыстка зямель для капіталізму».

Прычыны: нявырашанасць аграрнага пытання (аб зямлі); існаванне феадальных перажыткаў; рост сялянскага руху (рэвалюцыйнай актыўнасці сялянства).

Мэты: забяспечыць паскораныя тэмпы развіцця капіталізму ў сельскай гаспадарцы; захаваць дваранска-памешчыцкае землеўладанне; «разбіць» адзіны агульнасялянскі «фронт» супраць

памешчыкаў; паскорыць стварэнне сельскай буржуазіі як апоры самадзяржаўя.

Мерапрыемствы:

• разбурэнне сялянскай абшчыны; замацаванне абшчынных зямельных надзелаў у асабістую ўласнасць сялян; стварэнне водрубаў (выдзяленне селяніну ўчастка зямлі ў адным месцы ўзамен *цераспалосіцы* — палосак зямлі рознай урадлівасці, якія селянін апрацоўваў пры абшчынным землекарыстанні) і хутароў (калі селянін перасяляўся з вёскі на ўчастак, што знаходзіўся за межамі вёскі).

Хутарская гаспадарка нагадвала фермерскую, была арыентавана на рынак. Падворнае землеўладанне ў заходніх раёнах Беларусі (Гродзенская, Мінская, Віленская губерні) паспрыяла замацаванню хутарской гаспадаркі, бо сялянская абшчына тут не існавала. Разбурэнне абшчыны ажыццяўлялася ў Магілёўскай і Віцебскай губернях, дзе сяляне імкнуліся вызваліцца з-пад залежнасці абшчыны. Для большасці беднякоў і серадннякоў завесці хутарскую гаспадарку было немагчыма з-за адсутнасці недахопу сродкаў;

• добраахвотнае перасяленне малазямельных сялян за Урал, у Сібір, на Далёкі Усход, дзе было шмат неапрацаванай урадлівай глебы з мэтай вырашыць праблему малазямелля. Выдзяляліся беззваротныя грашовыя пазыкі, забяспечваліся спецыяльныя цягнікі, рыхтаваліся пункты прыёму перасяленцаў, наразаліся зямельныя ўчасткі. Аднак каля 10 % ў 1907—1914 гг. сялян вярнуліся назад у сувязі з недастатковай дапамогай з боку ўрада і цяжкімі ўмовамі жыцця.

Асаблівасці Сталыпінскай рэформы ў Беларусі: увядзенне ў 1911 г. земстваў — выбарных органаў мясцовага самакіравання ў трох губернях — Віцебскай, Магілёўскай, Мінскай. У заходніх губернях (Гродзенскай, Віленскай, Ковенскай) выбарнае земства не ўводзілася з-за значнай перавагі сярод выбаршчыкаў католікаў, якіх адносілі да палякаў.

Вынікі: рост буржуазнай уласнасці (пераважная большасць зямель пераходзіла ў рукі заможных сялян-прадпрымальнікаў); рост сельска-гаспадарчай вытворчасці: пашырэнне шматпольных севазваротаў, выкарыстанне сельскагаспадарчых машын, павышэнне ўраджайнасці; паглыбленне спецыялізацыі на малочнай жывёлагадоўлі і вінакурэнні; уцягванне заможных гаспадарак у таварна-грашовыя адносіны.

У сваёй палітычнай частцы рэформа паскорыла раскол вёскі і стварэнне слоя сельскай буржуазіі з ліку заможных сялян, забяспечыла падтрымку царскаму ўраду і на пэўны час прадухіліла сацыяльныя ўзрушэнні, «прытупіўшы» вастрыню аграрнага пытання.

ДА ВЕДАМА АЎТАРАЎ!

Даводзім да вашага ведама, што ў сувязі са зменамі ў падатковым заканадаўстве Рэспублікі Беларусь, дасылаючы свае матэрыялы ў выдавецтва, неабходна поўнасцю пазначаць грамадзянства, адрас рэгістрацыі, пашпартныя даныя (калі і кім выдадзены пашпарт, нумар пашпарта, ідэнтыфікацыйны нумар), а таксама кантактныя тэлефоны. У іншым выпадку артыкулы да разгляду прымацца не будуць.

gisdapamoga.bspu.by